

Obsah

Předmluva	15
Úvodní slovo	16
1 Nucené sterilizace: inkubační doba nacistického programu „Euthanasie“ (René Milfait)	22
1.1 „Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses“ (dále jen GzVeN)	22
1.2 Právní situace v dějinném kontextu	24
1.3 GzVeN jako nacistická ústava	25
1.4 Ideový, dějinný kontext GzVeN	27
1.4.1 Zákonná regulace v jiných zemích a vliv GzVeN na ně	28
1.4.2 Příklad: případ Buck versus Bell, Virginie, 1927	29
1.4.3 Negativní eugenika jako nástroj rasové politiky	32
1.4.4 Oficiální přístup a argumentace římskokatolické církve	35
1.5 Hlavní aktéři v provádění GzVeN	36
1.6 Eugenické sterilizace v Sudetech	37
1.7 Právní vývoj a situace po II. světové válce s ohledem na sterilizované osoby a GzVeN	39
1.7.1 Očištění práva a odškodnění, nebo rozumně diskutovatelný a v souladu se zásadami právního státu a odborností?	39
1.7.2 Dlouho očekávaná změna na politické a právní úrovni: GzVeN jako nacistické bezpráví a součást vyhlazovacího programu	43
1.7.3 Primát lidské důstojnosti s lidskými právy a zákaz diskriminace na základě genetické výbavy	44
1.7.4 Právo na respektování integrity osoby a zákaz eugenických praktik	45
1.7.5 Svaz „Euthanasí“ poškozených a sterilizovaných: pokračující zápas o zrušení rozsudků a odškodnění	46
1.7.6 Rehabilitace a osvobození od stigmatizace „nehodných života“ jako výrazu popření lidské důstojnosti	47
1.8 Ilustrativní příběhy nuceně sterilizovaných osob a osob zavražděných v rámci programu „Euthanasie“:	49
1.8.1 Jürgen Demloff: Anna Demloff a její děti	49
1.8.2 Anna Leisinger: Odhalená sterilizace kvůli manželství	50

1.8.3	Josef Simon: Sterilizovaná a v rámci programu „Euthanasie“ zavražděná matka	51
1.8.4	Fritz Niemand: Sterilizovaný v ústavu léčebné a sociální péče a zařazen do programu „Euthanasie“	52
1.8.5	Rosemarie R.: Za nevyléčitelně nemocnou prohlášená a následně v programu „Euthanasie“ zavražděná matka za péči o židovskou rodinu	54
1.8.6	Hans U.: K sebevraždě dohnaná, následně sterilizovaná a v rámci programu „Euthanasie“ zavražděná matka kvůli politicky nepohodlnému manželovi	54
1.8.7	Heinrich H.: Sterilizován za politické názory otce a po válce stigmatizován.	55
1.8.8	Ruth Braun: sterilizována jako „nemanželské židovské dítě“.	55
1.8.9	Wladislaw Plichta: sterilizován v rámci lékařských pokusů v koncentráku a následně stigmatizován v DDR i v nově sjednoceném Německu	56
1.8.10	Manželé Maria a Heinrich Knauf: sterilizovaní a zápasící o odškodnění. Příklad argumentace na politické rovině	57
2	Přijetí a reakce na GzVeN v českých zemích 1933–38/40–45 (Michal V. Šimůnek).	58
2.1	Debaty o eugenických sterilizacích.	58
2.2	Takzvaná Říšská župa Sudety.	66
3	Nacistický program „Euthanasie“ (René Milfait).	74
3.1	Likvidace života nehodného žití jako nástroj uzdravení a optimalizace těla národa i ekonomická úleva.	74
3.2	Počátky programu „Euthanasie“: nenarozený život – konkrétní dítě a další děti a mladiství.	76
3.3	Kontrastní předchozí zkušenosti a kontext: mezihra a přemostění	80
3.3.1	Závazek státu pečovat o lidi s postižením.	80
3.3.2	Konkrétní příklad zdařilého začlenění osob s postižením	81
3.3.3	Dnešní lidskoprávní pojetí postižení	82
3.3.4	Principiální rovnost v důstojnosti a právech. Nedotknutelnost zranitelných jedinců a skupin	83

3.4	„Akce T4“: Masové vraždění vyselektovaných pacientů v likvidačních ústavech	84
3.5	Nacistický program „Euthanasie“ na příkladu vyhlazovacího zařízení Pirna-Sonnenstein: pro nemocné ze Sudet	87
3.5.1	Součást šesti vyhlazovacích ústavů	87
3.5.2	Akt zřízení, personál a oběti	88
3.5.3	Průběh vyvražďování nemocných	90
3.5.4	Byrokratické zahlazování stop	91
3.5.5	Nacistický program „Euthanasie“ ve vztahu k Protektorátu Čechy a Morava	93
3.6	Příklad odporu: clausula Petri, zápas o pojetí člověka, právo na život a na svobodu svědomí	96
3.7	Die „Sonderbehandlung 14 f 13“ („Zvláštní zacházení 14 f 13“)	98
3.7.1	Ekonomické důvody a šikmá plocha k světonázorovým aspektům	98
3.7.2	Ve shrnutí: fáze Zvláštního zacházení v souvislosti s fázemi likvidace „života nehodného žití“	100
3.8	K poválečnému osudu obětí a jejich příbuzných	101
3.8.1	Zápas o odškodnění a nezapomnění	102
3.8.2	Politické vyjádření závažného porušení důstojnosti obětí a projev úcty i soucítění příbuzným	103
3.8.3	Program „Euthanasie“ = bagatelizace evidování, pronásledování a vraždění. Aktuální důležitá součást vzdělávání a kultury paměti	105
4	Lékařská etika v nacistickém podání a její kontext (René Milfait).	106
4.1	Úvodem: Medicínské zločiny proti lidskosti jako porušení lidských práv	106
4.2	Etika pro medicínu v Německu před rokem 1933	107
4.2.1	Vědomí stavu a sociální otázka	107
4.2.2	Sociální sanace společnosti jako úkol medicíny	108
4.2.3	Ztráta solidarity a vylučování tzv. nižších existencí	109
4.2.4	Biologizace etických měřítek	110
4.2.5	Snahy o legalizaci usmrcení na žádost. První sterilizace psychicky nemocného	111

4.2.6	Idea rovnosti jako příčina degenerace civilizace. Nauka o psychopatických méněcennostech.	111
4.2.7	Tzv. nové etiky na základě eugeniky.	113
4.2.8	Žádosti o zničení života nehodného žití. Radikalizace a nástup nové fáze rasově hygienických názorů. Intelektuální kořeny sterilizací a likvidace duševně nemocných	115
4.3	Situace lékařů, krize medicíny a lékařské etiky v meziválečném Německu.	116
4.4	Malé shrnutí cílů povolání lékaře a sociální práce	118
4.5	Lékařská etika v rukou nacistů: eugenika jako nejvyšší etika.	118
4.5.1	Důsledky pro sterilizace a program „Euthanasie“	121
4.5.2	Obor Dějiny medicíny a lékařský étos po nástupu nacistů	122
4.5.3	Malé shrnutí lékařské etiky v Německu v letech 1939–1945	126
4.6	Lidská práva jako nezbytná součást lékařské etiky a étosu	127
5	Mravní étos lékaře v kontextu lidských práv 20. století (Soňa Matochová)	128
5.1	Totalitní režimy v Evropě 20. století	128
5.2	Role lékaře, lékařské komory a vědy v období nacionálního socialismu	129
5.3	Vypořádání se s nacismem v poválečném uspořádání Evropy	136
5.4	Svědomy lékařů jako profesionální mravní étos	141
5.5	Současná lékařská etika a její problémy	144
5.6	Formulování závěrů	147
6	Postavení lidských práv v biomedicínsko-etických diskusích (Konrad Hilpert)	149
6.1	K charakteristice lidských práv	149
6.2	Medicína a zdraví jako předmět LP	150
6.3	Biomedicína jako nová oblast lidskoprávních výzev	152
6.4	Speciální nástroje na ochranu LP v biomedicině	153
6.5	Mezery, hranice a „duch“ LP v biomedicínsko-etické diskusi	155

7 Má smysl hovořit o speciálních právech nevléčitelně nemocných, umírajících a zdravotně postižených? (Daniel Bartoň).	158
7.1 Úvodem	158
7.2 Lidská práva zdravotně postižených	160
7.3 Lidská práva nevléčitelně nemocných a umírajících	164
7.3.1 Právo na život	164
7.3.2 Zákaz krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení	166
7.3.3 Právo na informace a souhlas se zákroky	168
7.3.4 Práva starších osob	168
7.4 Závěrem	169
8 Empowerment přístup v oblasti podpory sexuality a partnerských vztahů osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací a téma rodičovství (Barbora Zelenková).	170
8.1 Úvodem	170
8.2 Sexualita osob s mentálním postižením	170
8.3 Úmluva o právech osob s postižením a její koncept pojmu postižení	172
8.4 Mentální retardace	173
8.4.1 Osoby s lehkou mentální retardací	174
8.4.2 Osoby se středně těžkou mentální retardací	176
8.5 Podpora sebeurčení osob s mentálním postižením	177
8.6 Empowerment přístup	179
8.7 Informovaný souhlas při práci s lidmi s mentálním postižením	181
8.8 Edukace osob s mentálním postižením v oblasti sexuality	182
8.9 Aplikace empowerment přístupu na konkrétní příklady partnerských vztahů	184
8.10 Právo založit rodinu u osob s mentálním postižením	192
8.11 Nedobrovolná sterilizace osob s mentálním postižením	193
8.12 Umělé ukončení těhotenství u osob s mentálním postižením	197

8.13	Rodičovství osob s mentálním postižením	202
8.14	Závěrem	208
9	Lidskoprávní princip lidská důstojnost (René Milfait).	210
9.1	Úvodní připomenutí.	210
9.2	Výsostné postavení s napětím ohledně obsahu a dosahu	211
9.3	Základ lidskoprávních standardů: příklady na globální a regionální úrovni.	213
9.4	V ústavách.	216
9.5	V étosu sociálních pracovníků	217
9.6	V étosu povolání lékařů a zdravotních sester	219
9.6.1	V étosu zdravotních sester	219
9.6.2	V étosu lékařů	220
9.7	Ve stanoviscích církví	221
9.8	V kontextu biomedicínsko-etických diskusí	225
9.8.1	V lidskoprávních standardech v kontextu biomedicíny a etiky	225
9.8.2	Vztah lidské důstojnosti a ochrany nenarozeného lidského života	229
9.8.3	Lidská důstojnost a ochrana nenarozeného života.	230
9.8.4	Oddělování lidské důstojnosti a práva na život: redukce lidské důstojnosti na zákaz ponižování, zbavení sebeúcty, pocítování bolesti a solidaritu druhu.	232
9.8.5	Ztotožňování lidské důstojnosti s právem na život.	234
9.8.6	Morálně právní status nenarozeného lidského života	234
9.9	Právní ochrana lidského života před narozením. Potraty jako sociálně patologický jev	243
9.10	Ani legální případy potratů nejsou pro všechny legitimní	245
9.11	Lidská důstojnost a právo na život individuální lidské bytosti před narozením.	246
9.12	Hranice argumentace lidskoprávního standardu	248
9.13	Jako premisa a cíl lidských práv	249

9.14	Kategorické hranice pro politické jednání a odůvodnění omezení lidských práv	249
9.15	Redukcionistická a ne-redukcionistická pozice.	250
9.16	Kdo je nositelem a adresátem oprávněné ochrany?: extenze morálně právního statusu	252
9.17	Kritéria příslušnosti k lidskému rodu, aktuálně nalezených zájmů a vlastností personality	252
9.17.1	Zásada obezřetnosti a proporcionality	253
9.17.2	Metafora vrozené důstojnosti člověka	253
9.17.3	Modifikovaná teorie uznání: zásadní pozice inherentního sociálního statusu	254
9.17.4	Modifikovaná teorie uznání v horizontu důstojnosti na základě stvoření a ospravedlnění	255
9.18	Důležitost pojmu pro plné porozumění lidským právům	257
9.18.1	Vnitřní smysluplná závazná spojitost lidských práv	257
9.18.2	Horizont zodpovědné svobody	258
9.18.3	Zásadní rovnost	258
9.18.4	Nezcizitelná (nezadatelná) práva	259
9.18.5	Morální báze	259
9.18.6	Otevřenost pro spirituálně etické obsahy	261
9.19	Lidská důstojnost jako nejvyšší morální a právní princip	262
9.19.1	Kantův kategorický imperativ jako odůvodnění a výklad.	263
9.19.2	Zákaz úplné instrumentalizace. Vždy kvalita subjektu. Bezpodmínečná úcta k životu	264
9.19.3	Morální sebezákonnost	265
9.20	Hranice kategorických práv a povinností	267
10	Problematika lidsky důstojného utváření života nevléčitelně nemocných a umírajících (René Milfait).	270
10.1	Úvodem	270
10.2	Lidská důstojnost a lidská práva jako základní měřítko a normy	271
10.3	Pořádek v terminologii jako součást eticko-právních posouzení.	274
10.4	Doporučovaná terminologie	278

10.5	Argumentace pomocí různých funkcí principu lidské důstojnosti.	280
10.5.1	Argumentace pomocí funkce ochrany i statusu	281
10.5.2	Univerzalita principu lidské důstojnosti v kontextu nevyléčitelně nemocných a umírajících	284
10.5.3	Konkretizace lidské důstojnosti: z ní odvozená základní práva nevyléčitelně nemocných a umírajících	286
10.5.4	Lidské právo na život nezahrnuje právo na smrt	289
10.6	Modely právní úpravy eutanázie a asistovaného suicida v pluralitních společnostech a právním státě	293
10.7	Argumentace pomocí autonomie a práva na sebeurčení	294
10.7.1	Autonomie jako koncepce člověka a sebeurčení jako její projev	295
10.7.2	Negativní právo na sebeurčení s hranicemi, péčí a solidaritou	296
10.7.3	Svoboda a vzájemná odkázanost	302
10.7.4	Svobodný sebezávazek v sociálním a právním kontextu	304
10.7.5	Vnitřní a vnější posouzení hodnoty fundamentálního dobra lidského života.	305
10.7.6	Jednostranné používání sebeurčení	307
10.7.7	Boží vzor solidární svobody a přikázání lásky	309
10.8	Shrnující pojednání o argumentaci autonomií v kontextu nevyléčitelně nemocných a umírajících	310
10.8.1	Tělesnost jako součást a projev osoby	313
10.7.2	Zásady doprovázení nevyléčitelně nemocných a umírajících v étosu lékařů	314
10.8.3	Základní principy a východiska lékařského étosu ohledně ukončení či nepokračování marné či neúčelné léčby v terminálním stádiu onemocnění.	316
10.8.4	Malé shrnutí	317
10.9	Lidské právo na paliativní péči	318
10.9.1	Vymezení přístupu paliativní péče.	318
10.9.2	Použití sedativ v paliativní péči	320
10.9.3	Paliativní péče jako naplnění práva na lidsky důstojné umírání	322

11 Lidskoprávní vzdělávání: Lidská práva na rozhraní práva a mravnosti jako nezbytná součást vzdělávání (René Milfait)	324
11.1 Úvodem	324
11.2 Pojmy mravní vývoj, mravní výchova dítěte, mravnost, morálka, etika v důležitých (právních) dokumentech.	327
11.3 Lidská práva v etickém vzdělávání, právním státě a pluralitní společnosti: nalezená moralita?.	331
11.4 Lidskoprávní vzdělávání. Lidské právo na vzdělání i v oblasti lidských práv a etiky	333
11.5 Lidská práva a náboženství	337
11.5.1 Lidská práva a islám	337
11.5.2 Lidská práva a církve.	339
11.6 Vymezení lidských práv	341
11.6.1 Lidská práva s lidskými povinnostmi a zodpovědnostmi.	342
11.6.2 Znaky lidských práv	345
11.7 Nejrozšířenější kategorizace a diferenciacie lidských práv	353
11.7.1 Občanská a politická práva	353
11.7.2 Hospodářská, sociální a kulturní práva	355
11.7.3 Solidární práva	357
11.8 Koncepce hlavních dimenzí lidských práv	357
11.8.1 Dimenze první	358
11.8.2 Dimenze druhá.	358
11.8.3 Dimenze třetí.	358
11.8.4 Dimenze čtvrtá.	358
11.9 Lidská práva ve vztazích práva s morálkami: vzájemné působení spravedlivého práva a mravnosti v etickém vzdělávání a mravní praxi	359
11.10. Závěrem: lidská práva jako neopomenutelná a nezbytná součást etického a společensko-politického vzdělávání v právním státě a pluralitní společnosti.	362
Seznam literatury	365
Internetové zdroje	379

PŘÍLOHY	387
Příloha 1.	387
Zákon k zamezení dědičně nemocnému potomstvu (Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses = GzVeN, 1933).	387
Příloha 2.	389
Ženevská přísaha/Serment d'Hippocrate, Formule de Geneve/Declaration of Geneva/Genfer Gelöbniß (1948).	389
Příloha 3.	390
Mezinárodní kodex lékařské etiky	390
Příloha 4.	392
UNESCO: Všeobecná deklarace o bioetice a lidských právech (19. října 2005). Výtah	392
Příloha 5.	395
Úmluva o právech osob se zdravotním postižením.	395
Příloha 6.	399
Doporučení Rady Evropy č. 1418/1999 „O ochraně lidských práv a důstojnosti nevléčitelně nemocných a umírajících.“ („Charta práv umírajících“).	399
Příloha 7.	403
Charta péče o nevléčitelně nemocné a umírající v Německu	403
Příloha 8.	413
Mezinárodní i české orgány, organizace a programy v oblasti lidskoprávní ochrany, podpory a vzdělávání	413
Příloha 9.	415
Inovační potenciál Úmluvy o právech osob s postižením. Příklad prezentace ve výuce.	415
O autorkách a autorech	422